

BOEKBESPREKINGEN

Politieke praktijken van witte dolfijnen, vissersliederen, luchtkwaliteit ...

Tim Choy's poëtische etnografie van milieu-activisme in Hongkong

Anja Hiddinga

Tim Choy (2011) Ecologies of Comparison: An Ethnography of Endangerment in Hong Kong. Durham: Duke University Press. 224 pagina's, € 21,99, ISBN 9780822349525.

Timothy Choy's *Ecologies of Comparison* is een bijzonder boek: een elegant geschreven, theoretisch uitgewerkte etnografie over milieuactivisme in Hongkong. Het boek werd in 2013 bekroond met de Rachel Carson Prize van de Society for the Social Studies of Science (4S). Deze prijs wordt jaarlijks toegekend aan werk waarin nieuwe perspectieven voor wetenschaps- en technologiestudies (STS) ontwikkeld worden en dat daarnaast ook sociaal-politieke relevantie heeft. Choy is met deze studie een terechte winnaar.

Het onderzoek voor dit boek is gesitueerd in Hongkong aan het eind van de jaren negentig. In deze periode moest de voormalige Britse kroonkolonie nieuwe posities en relaties ontwikkelen met de Chinese Volksrepubliek, waarvan het bij de overdracht in 1997 een speciale administratieve regio was geworden. Het boek geeft een indruk van de sociale en politieke strubbelingen die besloten zijn in de aanzienlijke milieuproblemen waar deze metropool met zijn zeven miljoen opeengepakte inwoners mee kampt.

Choy onderzoekt kwesties waarin gestreden wordt om zaken als natuurbehoud, diversiteit, gezondheid. Hij is met name geïnteresseerd in hoe lokale misstanden en specifieke problemen in een universeel en globaal perspectief van 'earthly ethics' (p. 112), van natuur en normativiteit, geplaatst worden. Deze problemen analyseert hij daarmee als onderdeel van en constituerend voor politiek debat. Vragen over natuur en milieu worden immers altijd zo gesteld dat de relaties tussen een bepaald dier, plant, gezondheidsprobleem of landschap, epistemische én politieke betekenis krijgen (p. 11). In het postkoloniale Hongkong waar de regio bezig is zich te hersitueren ten opzichte van China, het Westen en de rest van Azië, zijn de gekozen vergelijkingen (met de situatie vroeger, of die in China, in de rest van de wereld) altijd vormen van politieke actie, constateert Choy. Dit vormt het uitgangspunt voor wat hij uiteindelijk van plan is in dit boek. Hij wil een etnografie van vergelijkingen (p. 6) maken zoals die in milieukwesties in Hongkong in deze periode worden gehanteerd. Hij vraagt zich daarbij steeds af wat ver-

schillende actoren (of zij nou activisten, ondernemers, wetenschappers of bureaucraten zijn) in hun vergelijkingen betrekken, op welke manier ze dat doen en hoe er (aan uitspraken over zeldzaamheid, bedreigd zijn enz.) in het milieudebat betekenis wordt gegeven. Zijn in deze 'ecologies of comparison' (p. 8) zoals hij het noemt, patronen te ontdekken? Choy's inzet met dit boek is daarbij niet zozeer het gedetailleerd in kaart brengen van lokale milieudiscussies of van de politieke essentie van ecologische kennis. Het gaat hem om het analyseren van kennispraktijken. Hoe komen in de veelvoud van relaties tussen specifieke en universele, tussen lokale en globale kennisuitspraken 'objectieve' claims over vervuiling, bedreiging enzovoort tot stand? Choy's werk is aldus gesitueerd in het hart van (post)modern wetenschapsonderzoek waarin wordt voortgebouwd op actor-netwerktheoretische studies. De uitdaging daarin is om een volgende stap te maken en theoretisch te begrijpen hoe kennis recht kan doen aan de specificiteit van situaties en praktijken en tegelijkertijd universele geldigheid kan hebben, zonder amoreel of politiek 'steriel' te zijn. Kritisch feministische denkers als Judith Butler en Donna Haraway hebben hiervoor de toon gezet. Voor Choy levert dit (filosofisch) werk belangrijke inspiratiebronnen en bouwstenen voor zijn eigen analyse. Hij omarmt het streven dat kennis moet leiden tot een 'betere wereld' als een legitieme opdracht voor wetenschappers, of dat nu ecologen of antropologen zijn.

In sprankelende verhalen brengt Choy mensen, dieren, dingen en hun onderlinge relaties tot leven als actoren in milieupolitieke praktijken. Hij richt zich daarbij op een verscheidenheid aan situaties en gebeurtenissen. Bijvoorbeeld op de protestacties in een vissersplaatsje waar projectontwikkelaars verloren gegane paalwoningen willen herbouwen als toeristische trekpleister. Of op het verzet van dorpsbewoners die zich bedreigd voelen door de bouw van grote afvalverbrandingsinstallaties. Maar ook op het werk van een ingenieursbureau dat milieueffectrapportages uitvoert. We krijgen te horen hoe – in en door protestacties tegen de bouw van een vliegveld – een voorheen niet bijzonder gevonden roze dolfijn tot een 'bedreigde' soort kon worden verheven en zelfs symbool werd van het nieuwe Hongkong. In een volgend voorbeeld laat Choy zien wat bepaalde orchideeën uit de heuvels rondom de stad vóór hadden op deze dolfijnen. De specificiteit van de laatste werd geconstrueerd als een gegeven voor het politieke debat, terwijl die van orchideeën als feit beargumenteerd kon worden met technologisch gefundeerd bewijs. Deze planten konden namelijk door de (universeel aanvaarde) technologie van elektroforese als aparte soort aangemerkt worden. Het is een fraaie uitwerking hoe een dergelijk kenmerk in zijn 'vertaling' naar een onweerlegbaar argument, zowel voor activisten, politici als voor wetenschappers, gebruikt kon worden in het politiek betoog over de uniciteit van Hongkong. Het zijn deze aanzetten die Choy in het begin van het boek geeft, waarin hij laat zien hoe hij de constructie en het gebruik van noties van plaatselijkheid, van voorbeeldigheid, wil analyseren. Hij vraagt zich af op welke manier deze situaties en acties een weerslag vormen van grotere processen, structuren en praktijken. Maar ook het omgekeerde: in welke specifieke aspecten zich het universele toont en hoe die beide kanten elkaar constitueren. Langs deze lijnen wordt telkens de geconstrueerde specificiteit in de verschillende situaties vergeleken om te onder-

zoeken hoe aan verschillen of overeenkomsten politiek betekenis wordt gegeven. Choy karakteriseert zijn studie daarom ook als een vergelijking van vergelijkingen (p. 6).

In de opgetekende verhalen van de mensen met wie hij verkeert, klinkt Tim Choy's antropologische achtergrond duidelijk door. Zijn etnografische beschrijvingen brengen je dicht bij zijn respondenten. Hij kletst en grapt mee in de gesprekjes van dorpsbewoners, doet verslag van acties voor lokale media, beklimt zelfs hoge gebouwen met Greenpeace-activisten om vanaf het dak banners te ontrollen (maar wordt niet gearresteerd, omdat zijn informanten hem beschermen), schrijft mee aan de 'socio-culturele paragraaf' in een milieueffectrapportage. Tim Choy is deel van het leven in Hongkong dat hij bestudeert en hij maakt de lezer daar in mooi geformuleerde zinnen en met aandacht gekozen bewoordingen ook deelgenoot van. Zo stuurt hij voortdurend hoe en wat wij in zijn voorbeelden moeten begrijpen en aanvoelen. Door de manier waarop deze gebeurtenissen zijn opgetekend (gesprekken in dialoogvorm, overdenkingen in ik-vorm, beschrijvingen van mensen, natuur, situaties, emoties in poëtische, soms lyrische bewoordingen) worden die ervaringen invoelbaar, aantrekbaar bijna. Je ziet vanaf een heuveltop de glinsterende baai van de metropool. Je proeft de oesters met zwarte bonensaus bij een eettentje in de drukke straten, hoort de vissersliedjes van een oude vrouw, voelt het zeewater drogen op je huid, krijgt het benauwd in de verstikkende vochtige atmosfeer, ervaart de opwinding bij een geslaagde protestactie. Zo word je als lezer in het verhaal en de beschouwingen getrokken, op eenzelfde manier als Choy zelf in de lokale strubbelingen over milieukwesties niet aan de kant kan blijven staan. Van buiten naar binnen, van toeschouwer tot deelgenoot. En ook weer terug.

In de loop van de vijftien maanden die Tim Choy voor zijn onderzoek in Hongkong doorbracht, leverde zijn deelneming in de praktijken die hij bestudeerde soms dilemma's op. In het eerste hoofdstuk legt hij uit dat westerse milieuactivisten zich nogal eens geconfronteerd zien met lokale opvattingen over de beste uitkomst van een conflict. Verhalen over dergelijke conflicten kreeg Choy al aan het begin van zijn project voorgeschoteld als een soort *urban legends* over botsende culturen. Eén zo'n verhaal gaat over de acties van Amerikaanse milieuactivisten die willen voorkomen dat in de periferie van de stad een golfbaan gebouwd wordt op een terrein met zeldzame, Hongkongse plant- en diersoorten. Die acties hadden succes. Maar kwade dorpsbewoners reageerden daarop door hetzelfde terrein met bulldozers plat te walsen. Zo zetten zij hun claims op zeggenschap over het land kracht bij en weerden zich tegen de inmenging van milieuactivisten uit buitenlandse NGO's. Wat was Choy's positie daarin?, zo werd hem meerdere malen, vanuit verschillende posities en verbonden voorgelegd.

Het is een interessante vraag, omdat Choy's persoonlijke betrokkenheid bij milieukwesties hem in feite bij ieder geval dat hij bestudeert dwingt om stelling te nemen. Hij is dan zowel binnen als buiten, activist als analyticus, vriend als onderzoeker, thuis in Hongkong en in Californië. Alle meta-analyses ten spijt, kan Choy met zijn (in een Amerikaanse intellectuele context gevormde) bezorgdheid over natuur, landschap en gezondheid niet ontsnappen aan zijn eigen opvattin-

gen over wat in een bepaalde situatie ethisch, juist of goed is. Het is een van de verdiensten van het boek dat de onderzoeker over zijn eigen handelen en denken voortdurend reflexief is. Ook al leidt dat niet per se tot een duidelijke positie, het is wel een voorwaarde om te bouwen aan een kritische theorie waarin recht wordt gedaan aan het plaatselijke en subjectieve, zonder dat de aanspraak op 'globale' en positieve waarden wordt opgeven.

Hoe sterk deze etnografische methode van werken ook is en hoe krachtig het beeld dat daardoor wordt opgeroepen, methodisch valt er wel wat af te dingen op de studie. De door Choy gekozen voorbeelden worden geïntroduceerd in korte tussenhoofdstukken, waarin wordt verhaald van dorpsbijeekkomsten, etentjes, boottochtjes, ontmoetingen op straat en andere alledaagse gebeurtenissen. Die hoofdstukken hebben titels als *Passions*, *Slow*, *Chess*, *Hair*. Het zijn deze verhalen en de manier waarop ze opgetekend zijn, die de toon zetten voor de theoretische analyse die in elk daaropvolgend hoofdstuk wordt uitgewerkt. Schijnbaar terloopse opmerkingen (over de gevoelde nostalgie bij een oud liedje of over de harige benen van een activist) krijgen in die latere beschouwing theoretisch betekenis (zoals in de duiding van harigheid als westers en masculien). Maar hoe en waarom nu juist die bepaalde situaties gekozen zijn om – als voorbeelden van voorbeelden – geanalyseerd te worden, wordt niet verantwoord. Omdat specificiteit juist het onderwerp is van Choy's betoog, wekt dit verbazing. Het is wellicht het gevolg van Choy's keuze om dit boek te schrijven van 'binnenin de antropologische discipline' (p. 6). In de tradities van hun etnografisch werken hebben antropologen zich immers – in vergelijking met sociologen – veel minder uitgesproken gericht op formele 'parameters' en hun voorbeelden vooral verantwoord in contextuele termen.

En hoe moeten we het feit interpreteren dat bij veel van de milieufacties die Choy beschrijft 'westerlingen' belangrijke actoren zijn? In een van zijn voorbeelden volgt hij een in Hongkong geboren en getogen, maar in het Westen opgeleide consultant die 'socio-culturele paragrafen' weet in te brengen in de kwantitatieve rapportages die zijn ingenieursbureau geacht wordt te produceren. Deze kleine subversieve actie wordt door de consultant, een neef van Choy, gepresenteerd als overwinning van een gezonde, westerse manier van kijken naar Hongkongse milieuproblemen. Choy, ook een westers opgeleide antropoloog met Hongkongse wortels, houdt hier gemengde gevoelens aan over. Hoe moet hij die gevoelens begrijpen? In tussentijdse bespiegelingen refereert hij geregeld aan 'westerse' culturele percepties op kennis en hoe die doorspelen in sociaal-politieke machtsrelaties in het huidige Hongkong, maar 'oost-west'-relaties als zodanig zijn niet de focus van Choy's analyse. Zijn werk draagt impliciet bij aan het gebied van postkoloniale studies (dat ook sterk kennispolitiek gericht is), maar dit is niet het terrein waarop hij met zich met dit boek richt.

Choy's boek onderzoekt, probeert, maakt de lezer deel van zijn vragen en van de mogelijke sporen naar antwoorden. Het is in die zin verkennend, maar die zoektocht leidt niet zozeer tot ferme conclusies of een duidelijk afsluitend hoofdstuk. Het boek houdt op waar het ophoudt en vormt als het ware de weerslag van 'thinking in progress'. Die openheid heeft iets onbestemds – voor welke discussie levert dit iets op? – maar er is veel om over na te denken. En er zijn ankerpunten:

het belang van formulering, articulatie, vertaling, verwoording van kennis staat centraal. Langs die lijnen is Choy in gesprek met postmarxisten als Ernesto Laclau en zijn semiotisch geïnformeerde deconstructies van het politieke discours.

In een van de interessantste hoofdstukken ('Articulated Knowledges') onderzoekt Choy de presentaties van experts op een voorlichtingsbijeenkomst over de gezondheidseffecten van vuilverbranding. Welke woorden worden daarvoor gekozen op deze plek, door wie, in welke kwaliteit en voor welk publiek en in vergelijking met welke andere plaatsen, mensen, kwaliteiten en publieken? De theoretische analyse in termen van 'vertaling' en 'articulatie' die Choy in deze presentaties situeert (p. 95) leveren inzicht in hoe die vergelijkingen in bepaalde politieke contexten, lokaal en globaal betekenis krijgen.

Het taalgebruik in dit boek en de manier waarop dat bijdraagt aan het argument is een aparte beschouwing waard. Vanzelfsprekend stuurt ook Choy de lezer in zijn keuze van voorbeelden, hun verwoording en vertaling naar theoretisch niveau. Wat zijn de mobiliserende concepten in zijn 'ecologies of comparison'? Ook in zijn theoretische betogen leveren elegant taalgebruik en doordachte verwoording soms prachtige vondsten op. In zijn analyse van de 'politiek van het bedreigd zijn' zowel in tijd als in plaats (van een dolfijnsoort of van oude vissersliedjes), typeert hij bedreiging als 'geanticiperde nostalgie' (p. 38), een formulering met vanzelfsprekende helderheid.

Maar de elegantie en poëzie zitten de leesbaarheid en begrijpelijkheid soms ook in de weg, door modieus postmodern taalgebruik met zijn voorkeur voor meervouden voor woorden die taalkundig gesproken alleen een enkelvoud kennen (knowledges) of door archaïsch Engels (thespian), of door niet-heldere zelfbedachte termen (allochronising). Zijn woorden en zinnen klinken soms al te mooi en erudiet, waardoor je zomaar zou kunnen denken dat Tim Choy een beetje pedant is. Een onterechte conclusie.

Tim Choy is een bijzondere wetenschapper. Dat spreekt uit meer dan alleen dit boek. Hij is een aanhanger van wat hij noemt 'slow science'. Liever wat langer broeden en schrijven aan wat je je collega's wilt voorleggen, dan buigen onder de publicatiedruk en score-politiek van academisch werk. Bovendien is het zijn vaste overtuiging dat academische kwaliteit kan groeien door samenwerking. Met een aantal collega's uit de sociale wetenschappen is hij dan ook deel van een academisch schrijverscollectief dat zich verzet tegen de vermeende superioriteit van *single-authored* artikelen. Zij publiceren hun artikelen als collectief onder de naam Matsutake Worlds (2009).

Op de sessie die de 4S conferentie in 2013 aan *Ecologies of Comparison* wijdde, was het dringen geblazen om een zitplaats te bemachtigen. In wat volgde kwamen vijf vooraanstaande STS'ers aan het woord, ieder met grote waardering voor de bijdrage van dit boek aan het wetenschapsonderzoek. Alle vijf verwoordden hun lof in krachtig aangezette, even zo erudiete als geestige betogen. Indrukwekkend. Nog indrukwekkender was Tim Choy zelf. Met zachte stem, schuchter bijna, bedankte hij zijn commentatoren. Zijn bescheidenheid maakte zelfs zo'n indruk, dat het publiek erdoor ontroerd raakte. Toen hij uitgesproken was kon je een speld horen vallen in de volgepropte ruimte.

Het is ook daarom dat dit boek gelezen moet worden, ook door hen die niet per se geïnteresseerd zijn in kennistheorie, milieupolitiek, of Hongkong of Azië. Niet omdat het in ieder opzicht geslaagd is in zijn theoretische ambitie, maar omdat het doordacht, origineel en vernieuwend is, in inhoud en in vorm.

Literatuur

Matsutake Worlds (2009) A new form of collaboration in cultural anthropology. *American Ethnologist*, 36(2): 380-403.